

तस्य पक्षे एव हि प्ररोह इति तस्य तत्त्वात् । “र-
क्तपालिपटिककञ्ज, कसुकेन्दक राण्डु, कपीतकप्रसोदककाल-
कायनकपुष्पकन्दमकगुणनाह्वनसुगन्धककलमनीवारकोह-
बोहालकश्यामः कगोधूमनेयूयादयः” सुश्रु० ।

कर्हमाटक पु० कर्हमे इव आटोगतिरल कप् । विष्ठा-
दिनिषेपस्थाने शब्दरत्ना० । [प्रचुरकदेसयुक्तदेये ।

कर्हमिनी स्त्री कर्हनामां देयः पु० कर्हमा० देये इति ।

कर्पट पु० न० कृ-कर्म्मणि विच्-कर्-पटः कर्म्म० । १। ब्रह्मणे
जीर्णं वस्त्रखण्डे (लाताकानि), २। मलिनवस्त्रे । करस्यः
पटः शक० । घर्मादिमार्ज्जनार्थं हस्तन्यद्ये । ३। वस्त्रखण्डे ।

४। कषायरक्ते वस्त्रे च । ‘नीलशैलेस्य पूर्वस्मिन् खण्डं
प्रतिपादितम् । नाभिमण्डलपूर्वस्थां भस्मकूटस्थ ६-
चिन्ने । पूर्वस्थां कर्पटो नाम पर्वतोयमरूपं कृत्वा’ कालि-
का ८। अ० उक्त । ५। पर्वतभेदे पु० । [कादौ शब्दरत्ना० ।

कर्पटिक त्रि० कर्पट-अन्त्यर्थे ठन् । कर्पटवस्तुयुक्ते भिज्-
कर्पण पु० लप-ल्लुट् लृग० लत्वाभावः । व्यायसे श-
स्त्रभेदे । “वापवक्रकणपकर्पणमः सपट्टि यमुपलतोमरादि-
प्रहरणजाबसुपुञ्जानः” द्रयकु० ।

कर्पूर पु० लप्-अरन्-लत्वाभावः । १। कपाळे घटावयवे २। शी-
र्षोर्ध्वस्थनि, अमरः (मायार खुली), ३। शस्त्रभेदे (कात)
४। कटाहे च भेदिनी पू उदुम्बरे द्वये शब्दच० ।

कर्पूरांश पु० ईत० । कपाळांशे (खावर) शब्दचि० ।

कर्पूराल यु० कर्पूर इवावृत्ति अण्-अच् । पर्वतपीठभेदे ।
(आखोट) कन्दराखे रमानाथः ।

कर्पूराशिन् पु० कर्पूरेऽशति अय-भोजने णिनि । वटुक-
भैरवे । “स्नानवासी सांवासी कपूराशी मखान्तकत्”
वटुकस्यः । [त्यम् । कर्पूररूपे तस्यै हेम० ।

कर्पूरिका तुल्य कर्पूर्येव स्वार्थे कन् कर्पूरिका सैव त-
कर्पूरो स्त्री लप-अरन्-लत्वाभावः गौ० ङीप् । १। राहुरिद्रा-
चारभवे त्वये (तुंते) अम० । २। रसके भावप्र० । कर्पूरोति वाऽल-
पाठः । रसकस्योपरसभेदः उपरसभेदाच्च उपरसभेदे उक्ताः
भावप्र० । तद्गुणाद्युक्तं यथा “कख)पीरुत यकं तयाद-
न्यतद्रसकं स्रुतम् । ये गुणास्तुत्यक्ते प्रोक्तास्ते गुणा
रसके स्रुताः” । त्वयसामान्यं तु नोपरस इति भेदः ।

कर्पास पु० न० ल-पास । वस्त्रहेतुस्त्रवयोनी (कापास) वस्त्रभेदे
अमरः । गौरा० ङीप् । तत्त्वैव स्त्री भावप्र० । “कर्पासो
तण्डुकेरी च सस्रान्ता च कथ्यते । कर्पाविका लघुः कोष्णा
मधुरा वातनाशिनी । तत्पलाश सधोरमं रक्तकन्धूल-

वर्जनम् । वल्कलं पिडकानाह पूयस्त्रावविनाशनम् ।
तद्दीर्घं कान्यदं दृष्यं स्निग्धं कफकरं गुरु” इति तत्वोक्तेः ।
कर्पासफल न० ईत० । (माकाटो) कर्पासोषोजे ।

कर्पूर पु० न० लप्-अरन्-लत्वाभावः । खनामख्याते गन्ध-
द्रव्ये, तद्गुणाः भावप्र० उक्ताः, यथा “कर्पूरः शीतकोटव्य-
सुचुष्यो लेखनीलघुः । सुरभिर्नधुरस्तिक्तः कफपित्तविषापहः ।
दाहदृष्ट्यास्यवैरस्यभेदोद्गन्धनाशनः । कर्पूरोद्विधिवः
प्रोक्तः पक्वः पक्वभेदतः । पक्वात् कर्पूरतः प्राञ्जलपक्व-
गुणवत्तरम् । (अथ चिन्तिका कर्पूर) “बीनाकसंशः कर्पूरः
कफक्षयकरः स्रुतः । कुष्ठकण्डूवमिहरस्तथा तित्तरसच सः ।
कर्पूरो मूतनक्षितः स्निग्धोष्णास्राहृदः । चिरस्यो-
दाहयोषन्नः स धौतः शुभक्त परः” । तस्य च “पोताशः
भीमसेनः वितकरः शङ्करावालुकसंशः पांशुपिष्टः अञ्ज-
सारः हिमशालुकः जूतिका तुषारः हिमशीतलः पल्लिका-
ख्यभेदात् हादय भेदा राजनि० । ततः काथा०
चतुरर्थ्याम् इव । कर्पूरिब तत्सन्निकषदेयादौ त्रि० । शु-
भादिपाठात् तच्चात्मके । २। नरभेदे तस्यापत्यं शुभा० ठक् ।
कर्पूरेय तदपत्ये पुं स्त्री । [कर्पूरे शब्दच० ।

कर्पूरक पु० कर्पूर इव कायति कै-क । (कर्पूर) नामद्रव्ये
कर्पूरतिलका स्त्री उपासस्त्रीभेदे विजयायाम् शब्दमात्रा ।
कर्पूरतैल न० कर्पूरस्य तैलमिव स्नेहः । कर्पूरस्नेहकमे
हिमतैले तैलभेदे राजनि० । “कटूष्णं हिमतैलं स्थात्
कफशतामयापहम् । दन्तदाट्टिकं पित्तकारकं परि-
कीर्तितम्” राजनि० ।

कर्पूरनालिका स्त्री “हताट्टया समितया लम्बं लघा पुटं
ततः । लवङ्गोत्पलककर्पूरयुतया वितयाऽवितम् । पचेदाज्येन
सिद्धेया ज्ञेया कर्पूरनालिका । संवापवटशी ज्ञेया गुणैः
कर्पूरनालिका” भावप्र० उक्ते पाकभेदविज्ञे भक्ष्यभेदे ।
कर्पूरमणि पु० कर्पूरवर्णो मणिः । रत्नभेदे, “कर्पूरम-
णिनामायं युज्या वातादिदोषनुत्” राजनि० । कर्पूरा-
श्लादयोऽप्यल पु० ।

कर्पूररस पु० कर्पूर इव जतोरसः पारदः । पाकविशेषेण
कर्पूरयुक्ते पारदे रसकर्पूरे तत्पाकप्रकारः भावप्र०
उक्तो यथा—

“अथ कर्पूररसस्य विधिः तत्र पारदस्य संचिप्रे शोधनं
कतव्यम् । शुद्धकृतसं कुञ्जीत् प्रत्येकं गैरिकं संधीः । इति-
का खटिकां तद्वत्स्फटिकां सिञ्जन्ना च तल्मीकं चार-
लवणं भाण्डरञ्जकसृष्टिकाम् । सर्वां ग्लेतानि सञ्चु ग्वं वास-